

KATARZYNA NOSEK-KOZŁOWSKA

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID: <https://orcid.org/000-0001-6435-1545> * katarzyna.nosek@onet.eu

Zgłoszono: 13.10.2021; recenzowano: 23.12.2021; zaakceptowano do publikacji: 10.06.2022

OJCIEC JAKO JEDEN Z NAJWAŻNIEJSZYCH WZORÓW OSOBOWYCH W WYCHOWANIU DZIECKA – ROZWAŻANIA FAMILIOLOGICZNE NA PODSTAWIE WYBRANEJ LITERATURY PRZEDMIOTU

FATHER AS ONE OF THE MOST IMPORTANT ROLE MODELS IN CHILD
UPBRINGING – FAMILIOLOGICAL CONSIDERATIONS ON THE BASIS
OF SELECTED LITERATURE ON THE SUBJECT

Abstract

The aim of the article is to present the role of the father in child education. The theoretical reflection covers the characteristics of family upbringing, presents the problem of the new fatherhood and shows the father as one of the most important role models in child upbringing. On the basis of scientific studies, the most important features of a family's educational environment were indicated, as well as the specificity of the role of the father in raising a child.

Reflection on the addressed issues shows that the presence of the father turns out to be indispensable in the process of shaping a young person, in the process of a child's growth into the world of values and the world of social life. The father turns out to be the child's greatest authority.

Keywords: fatherhood, personal model, upbringing

Abstrakt

Celem artykułu jest zaprezentowanie roli ojca w wychowaniu dziecka. Teoretyczny namysł obejmuje charakterystykę wychowania rodzinnego, przedstawia problematykę nowego ojcostwa oraz ukazuje ojca jako jeden z najważniejszych wzorów w wychowaniu dziecka. Na podstawie opracowań naukowych wskazano najważniejsze cechy środowiska wychowawczego rodziny, a także ukazano specyfikę roli ojca w wychowaniu dziecka. Refleksja nad podjętą problematyką wskazuje, iż obecność ojca okazuje się być niezbędną w procesie kształtowania się młodego człowieka, w procesie wzrastania dziecka w świat wartości i świat życia społecznego. Ojciec okazuje się być jednym z największych autorytetów w życiu dziecka.

Słowa kluczowe: ojcostwo, wzór osobowy, wychowanie

WSTĘP

Rodzina stanowi pierwsze i najważniejsze środowisko rozwoju i wychowania człowieka. Jako najważniejsza grupa społeczna wywiera silny wpływ na całe przyszłe życie – zadanie to realizują przede wszystkim rodzice. Bardzo ważna jest rola matki w wychowaniu dziecka, jednak równie ważna jest rola ojca. Rodzice to pierwsze znaczące osoby w życiu każdego człowieka, pierwsze wzory osobowe. Od nich dziecko uczy się funkcjonowania w społeczeństwie. Ojciec i matka są dla młodego człowieka pierwszymi wzorcami męskości i kobiecości, to właśnie oni uczą dziecko przyszłych ról społecznych, które będzie pełnić. Każde dziecko potrzebuje ojcowskiej miłości, odmiennej od miłości matczynej, ale ofiarowującej poczucie bezpieczeństwa. Obecność ojca w procesie wychowania jest nie tylko ważna i konieczna, ale praktycznie niemożliwa do zastąpienia. Ojciec bowiem dostarcza dziecku tych wzorów w jego rozwoju społecznym i moralnym, których matka nie może zupełnie lub w tak szerokim zakresie jemu oferować. Miłość ojcowska jest zupełnie różna od miłości matczynej, jednak podobnie jak ona pozytywnie stymuluje rozwój dziecka. Ojciec zapewnia dziecku między innymi poczucie bezpieczeństwa i jest dla niego wzorem męskości. Dobry ojciec powinien być nie tylko wychowawcą i nauczycielem, ale przede wszystkim największym przyjacielem dziecka, a jednocześnie autorytetem i wzorem godnym naśladowania.

Pierwsze wzory osobowe na drodze wychowania dziecko spotyka w rodzinie. Współczesna rodzina ma niezwykle zróżnicowaną strukturę. Istnieje współcześnie wiele form życia rodzinnego, pojawiają się alternatywne modele. Rodzina nuklearna obecnie stała się tylko jednym z nich. Członków rodziny – niezależnie od jej modelu – łączą więzi społeczno-uczuciowe stwarzające sprzyjające warunki tak dla rozwoju każdej jednostki, jak i całego systemu rodzinnego, a także całego społeczeństwa (Farnicka 2013, 20). Jednostki szukają bliskich relacji, ponieważ dają im one możliwość zaspokojenia potrzeby budowania bliskich więzi z innymi (Jabłoński, Szyszka i Gizicka 2014, 19). Rodzina ulega zmianie, od spójnej, trwałej rodziny przechodzi do różnych form współżycia ludzkiego. Zmienia się rodzina, zmieniają się w niej także warunki życia i wychowywania dzieci. Efektywny proces wychowawczy, prowadzący do ukształtowania osobowości młodego człowieka wymaga dojrzałej, rodzicielskiej miłości, która z kolei wymaga akceptacji dziecka takim, jakie ono jest, docenienia potrzeby kontaktu z dzieckiem, współdziałania z nim, mądrego respektowania podejmowanych przez dziecko aktywności, uznawania jego praw (Witczak 1992, 6). Przed współczesnymi ojcami pojawia się więc wiele nowych wyzwań.

Ojciec i jego rola w rodzinie – to bardzo szeroki temat. Nie da się go wyczerpać w jednym artykule, niemniej jednak celem tego tekstu jest podjęcie refleksji nad wkładem ojca w wychowanie dziecka, nad znaczeniem jego obecności w rodzinie i znaczeniem jego aktywnego udziału w życiu dziecka.

1. RODZINA JAKO PODSTAWOWE ŚRODOWISKO WYCHOWAWCZE

Najbardziej powszechnym środowiskiem wychowawczym człowieka jest rodzina. Wywiera ona wpływ na zachowanie się jednostki, na jej stosunek do innych osób, do świata wartości, do systemu norm i wzorów postępowania. Środowisko rodzinne jako pierwsze i najbliższe najintensywniej oddziałuje na dziecko, przetwarzając jego cechy wrodzone, temperamentu i biopsychiczne w cechy nabyte, które z kolei wpływają na postawę dziecka, jego nawyki i zasady postępowania (Wojciechowska-Charlak 2005, 138). Rodzina stanowi bogate źródło wzorów zachowań w różnych sytuacjach, przez wiele lat wpływa na kolejne lata życia dziecka, wyznacza jego miejsce w grupie rówieśniczej, stymuluje ambicje i aspiracje życiowe. W prawidłowo ukształtowanej rodzinie tkwią walory wychowawcze nie do zastąpienia przez inne środowiska. Rodzina w sposób najbardziej naturalny uczy miłości i życzliwości, a także w sposób najbardziej pełny zaspokaja potrzeby fizyczne i psychiczne swoich członków, a szczególnie potrzebę miłości, przynależności, bezpieczeństwa, życzliwych interakcji osobniczych. Mirosław Sobecki wskazuje także, że rodzina jest miejscem, w którym po raz pierwszy człowiek odnajduje swoje głębsze kulturowe korzenie. Zależy to od siły jej kapitału kulturowego oraz od intensywności i jakości zachodzących w niej interakcji (Sobecki 2016, 127). Najbliższa rodzina ma jednak największe znaczenie w budowaniu tożsamości, ponieważ jest miejscem, w którym rodzą się najsilniejsze interakcje i pierwsze identyfikacje. W szczególnych przypadkach, gdy dziecko zostaje osierocone, pozbawione kontaktów z najbliższymi, rodzicami i rodzeństwem, mogą oni stać się dlań mitem, odrealnionym, ale nasyconym niezwykłą wartością punktem odniesienia (Sobecki 2016, 127).

Rodzina rozpatrywana jest na gruncie pedagogiki jako instytucja wychowania naturalnego, obok dziecięcych i młodzieżowych grup rówieśniczych oraz społeczności lokalnej. Rodzina jako instytucja wychowania naturalnego realizuje pewne zadania wychowawcze, osiągając określone skutki w trakcie wykonywania różnorodnych czynności życiowych. W związku z tym, że w rodzinie przeplatają się elementy wychowania bezrefleksyjnego i refleksyjnego, zasadniczymi mechanizmami procesu wychowawczego w rodzinie są (Kawula, Brągiel i Janke 2014, 53-55): mechanizm naśladownictwa i identyfikacji, a więc funkcjonowanie przykładów i wzorów ze strony rodziców w różnych zakresach, które stają się przedmiotem naśladownictwa i identyfikacji dla dzieci. Kolejnym mechanizmem procesu wychowawczego w rodzinie jest mechanizm kontroli społecznej, który współwystępuje z systemem nagradzania i represji. W wychowaniu rodzinnym wyróżnia się także mechanizm inspirujący i pobudzający odpowiednio ukierunkowaną aktywność wychowanka, której inspiratorami są najczęściej rodzice.

Omawiając rodzinę, należy odnieść się do jej wizerunku z poprzednich lat, jak również minionych epok. Wśród badaczy nie ma zgodności w opisywaniu kierunków przemian współczesnych rodzin – są one zróżnicowane (Danilewicz 2010,

35). Elisabeth Beck-Gernsheim wyróżnia trzy kierunki ukazujące współczesną rodzinę, takie jak: koniec istnienia rodziny tradycyjnej, podkreślenie kryzysu rodziny i ukazanie tendencji pluralistycznego rozwoju rodziny (Beck-Gernsheim 2002, 84). Społeczeństwo ponowoczesne dokonało zmian w tradycyjnym wizerunku rodziny, nastąpiła jej transformacja, a w jej konsekwencji kryzys, który może zakończyć się nawet zniknięciem instytucji rodziny. Załamaniu uległy podstawy dotychczasowego funkcjonowania rodziny. Współczesne rodziny, w porównaniu z przeszłością, opierają się na zupełnie innych zasadach funkcjonowania. Reprezentanci tych poglądów podkreślają kryzys rodziny, w której dokonują się zmiany negatywne, do których zaliczyć można: rozluźnienie więzi pomiędzy członkami rodziny, jej rozpad czy też całkowity zanik. Wraz ze zmianami społecznymi kształtuje się wizerunek nowej rodziny, charakterystyczny dla społeczeństwa ponowoczesnego. To nie instytucja rodziny dobiega kresu, a jedynie jej historycznie uformowana postać. Badacze w wizerunku współczesnej rodziny zauważają współwystępowanie zarówno tradycyjnych, jak i liberalnych wartości. Wzrasta różnorodność form życia rodzinnego, ale jednocześnie społeczeństwo dąży do utrzymania dość tradycyjnych form rodzinnych. Małżeństwo i rodzina nadal uważane są za wartość. Wzrasta liczba pozamażeńskich urodzeń dzieci, ale wychowują się one w pełnych rodzinach, to znaczy ze stałą obecnością matki i ojca, którzy nie mają formalnie zalegalizowanego związku, ale zamieszkują razem i prowadzą wspólne gospodarstwo domowe, dzieląc pomiędzy sobą obowiązki związane z zapewnieniem opieki i wychowaniem dziecka. Często też związek koabitacyjny jest jedynie fazą przejściową przed zawarciem związku małżeńskiego. Młodzi ludzie dość wcześnie podejmują decyzję o wspólnym zamieszkaniu, odkładając zawarcie małżeństwa w czasie. Jest to podejście zwane perspektywistyczną transformacją rodziny, które przyjmuje założenie, że: „rodzina, zarówno jako organizacja warunków życia oraz jako społeczna instytucja nie zanika, ale wręcz przeciwnie staje się coraz bardziej zróżnicowana i złożona, gdyż adaptuje się do zmieniających się warunków życia społecznego. Przyjmuje się, że wprawdzie wiele współczesnych rodzin rozpada się, ale tak długo jak ludzie nastawieni są na długoterminowe i bliskie relacje z innymi, będą szukać przywiązania i wzajemnej pomocy w tych relacjach, zawsze będziemy mieć do czynienia z rodziną” (Kwak 2007, 32).

Rodzina ma współcześnie wiele obliczy. Zmienia się nie tylko jej skład, ale także funkcjonowanie i zachodzące w niej relacje. Elementem współczesności ciągle jednak jest dążenie do stworzenia związku i życia rodzinnego. Bardzo popularne stają się małżeństwa egalitarne, czyli partnerskie. Jest to związek, w którym pracują obie strony, dochodzą do kompromisu i wszelkie decyzje dotyczące wspólnego życia podejmują we dwójkę (Szlendak 2012, 411). Życie rodzinne jest ściśle związane z życiem zawodowym i nie sposób oddzielić jednego od drugiego, a więc praca dwóch osób w związku, wypracowywanie kompromisów i wspólne podejmowanie decyzji często decyduje o powodzeniu związku. Jest to proces zwany równoważeniem ról w rodzinie, z którym wiąże się także podział obowiązków

w sprawowaniu opieki i w wychowaniu pojawiających się w związku dzieci. Wraz ze zmianami pozycji zawodowej kobiet i większym udziałem mężczyzn w życiu rodzinnym dokonują się zmiany w pełnieniu roli matki i ojca w rodzinie.

2. WZÓR OSOBOWY – PRÓBA KONCEPTUALIZACJI POJĘCIA

Wydawać by się mogło, że każdy człowiek w swoim życiu spotkał się z pojęciem „wzór osobowy”, niemniej jednak wielu próba jego definicji przysparza problemów. Czym tak naprawdę jest wzór osobowy? Lucyna Bakiera i Barbara Harwas-Napierała (2016, 32) wskazują, że „jednym z istotnych oddziaływań na jednostkę, zwłaszcza w okresie dzieciństwa i młodości, jest nurt obejmujący wpływ wzorów osobowych”. Na wczesnych etapach rozwoju człowieka dotyczy on głównie modelującego wpływu rodziców na kształtowanie się społecznych zachowań dziecka i jego osobowości. Rodzice jako pierwsi stanowią bowiem dla dziecka wzór do naśladowania. Młody człowiek drogą obserwacji uczy się wielu nowych zachowań, nie tylko tych pozytywnych. Wraz z wzrastaniem i wkraczaniem w kolejne grupy społeczne, dziecko uczy się nowych zachowań i znajduje nowe wzory – autorytety, które odgrywają w jego życiu istotną rolę. Każdą osobę, która odgrywa taką ważną rolę w kształtowaniu życia jednostki, uznać można za osobę znaczącą. Oddziaływanie osoby znaczącej zostawia ślad w strukturach psychicznych oraz zachowaniu jednostki i ma fundamentalne znaczenie dla przebiegu rozwoju psychospołecznego na wszystkich etapach rozwoju człowieka. Każda z osób znaczących jest właśnie wzorem osobowym.

Wzór osobowy wedle encyklopedii to „wyobrażenie zespołu cech, do których posiadania aspiruje członek zbiorowości, chcąc być w zgodzie z postulowanym lub faktycznie w niej panującym systemem wartości (np. wzór osobowy rycerza, ziemianina, kupca, gentlemana, artysty, żołnierza, rewolucjonisty, uczonego)” (Internetowa Encyklopedia PWN 2021). Wzór osobowy dotyczy więc pożądanых społecznie atrybutów jednostki. Wzorem takim nie mogłaby być w związku z powyższym postać społecznie nieakceptowana. Bardzo często wzór osobowy kojarzony jest z ideałem, który występuje w procesie socjalizacji i wychowania, stanowiąc model służący do kształtowania pożądanых zachowań dzieci i młodzieży. Potoczne rozumienie wzoru również nasuwa skojarzenia pozytywne i odwołuje się do przykładu, który zasługuje na naśladowanie. Treść i forma wzoru osobowego zależą od czynników indywidualnych, historycznych, społecznych, religijnych i kulturowych. Według *Encyklopedii katolickiej* pełnią one trzy funkcje: 1. normatywną – określającą zachowania w różnych okolicznościach (np. reguły moralne poglądy, styl życia); 2. afirmującą – wzmacniającą realizowane, odczuwane lub kształtowane orientacje wartościujące i sposoby postępowania; 3. kompensującą – obejmującą wyrównywanie braków w istniejących postawach społecznych. Niektórzy badacze łączą wzory osobowe z hierarchią wartości przyjmowaną przez jednostkę (Jasińska 2014, 116).

Katarzyna Olbrycht zaznacza (2014, 18), że „odwoływanie się do przykładów, podsuwanie czy wybieranie wzorów, liczenie się z autorytetami i szukanie mistrzów zakłada pozytywne spostrzeganie ludzi jako ewentualnych przykładów, wzorów, autorytetów, mistrzów”. Wzór osobowy jest zgodnie ze wskazywanymi w literaturze definicjami realnie lub fikcyjnie istniejącą postacią. Stanowi ucieleśnienie wzorca osobowego, który jest kategorią teoretyczną, utworzoną z cech pożądanych wzorów osobowych. Warto zaznaczyć, że wzór osobowy jest konkretnie istniejącą postacią (realną lub fikcyjną), wzorzec natomiast jest konstruktem myślowym (Olbrycht 2014, 34-35). Osoba będąca wzorem wyróżnia się spośród innych.

Maria Ossowska (1992, 15-37) przedstawiła trzynaście cech wzoru, który oddziałuje na człowieka żyjącego w ustroju demokratycznym. Wzór osobowy posiada według autorki aspiracje perfekcjonistyczne, innymi słowy za cel stawia sobie dążenie do doskonalenia życia zbiorowego i siebie, co wymaga umiejętności dokonywania właściwych wyborów zgodnie z ustaloną hierarchią wartości. Człowiekowi uosabiającemu wzór osobowy towarzyszy także otwartość umysłu związana z umiejętnością przyznania się do błędu, dyscyplina wewnętrzna umożliwiająca długotrwały wysiłek w imię wyższego dobra oraz tolerancja rozumiana jako umiejętność szanowania potrzeb i opinii, których jednostka nie podziela. Kolejną jego cechą jest aktywność rozumiana jako czynności „ulepszające”, faktyczne realizowanie aspiracji perfekcjonistycznych, odwaga cywilna ujawniająca się w postaci głoszenia swoich przekonań pomimo zagrożenia i w imię wartości osobistych lub społecznych oraz uczciwość intelektualna, czyli poszukiwanie prawdy. Osoba taka posiada orientację w różnych stanowiskach intelektualnych i poszukuje ich uzasadnień. Jest także odpowiedzialna za słowo – dotrzymuje umów i obietnic. Podsumowując, autorka stwierdza, że osoba stanowiąca wzór osobowy jest człowiekiem uspołecznionym – posiada wszystkie kwalifikacje, które przyczyniają się do zgodnego współżycia, obejmujące między innymi: zainteresowanie zagadnieniami społecznymi, przewyciężanie egocentryzmu, zorganizowaną i planowaną ofiarność dla realizowania celów zbiorowych, umiejętność współdziałania; postawę *fair play* wobec przeciwnika; wrażliwość estetyczną i poczucie humoru.

Gdyby poddać analizie wskazane przez autorkę cechy, okazuje się, że liczne z nich posiadają ludzie, których w życiu człowiek uznaje za godnych naśladowania. Kształtując ludzkie postawy, zachowania, wyznawane systemy wartości, odegrały one rolę wzorów osobowych. Najczęściej są to rodzice, nauczyciele, trenerzy drużyn sportowych, osoby mniej lub bardziej znane. Niemniej jednak warto podkreślić, że pierwszym wzorem osobowym w życiu człowieka są właśnie rodzice – matka i ojciec. Wzorowi, jaki stanowi osoba ojca, chciałabym przyjrzeć się bliżej w tym artykule. Wskazane powyżej cechy wzoru osobowego wskazują, że jest nim osoba ceniona, posiadająca wiele zdolności i umiejętności, pozytywnie kształtująca życie społeczne.

3. MIŁOŚĆ I AUTORYTET OJCA W RODZINIE

Rodzicielstwo, zarówno macierzyństwo, jak i ojcostwo, oraz życie rodzinne dotyczą każdego człowieka. Wszyscy ludzie, najpierw jako dzieci, a kilkanaście lat później jako rodzice poznają obie strony tego doświadczenia (Baker i Oram 2001, 9). Zdaniem M. Ogryzko-Wiewiórskiej „rodzina jest dla bardzo wielu ludzi oazą, małą ojczyzną zapewniającą poczucie bezpieczeństwa, wsparcia emocjonalnego i środowiskiem sprzyjającym dobremu samopoczuciu” (Ogryzko-Wiewiórska 2001, 117). W rodzinie dziecko przychodzi na świat jako owoc miłości dwojga ludzi i to właśnie w środowisku rodzinnym doświadcza rodzicielskiej miłości, troski i opieki, zarówno ze strony ojca, jak i matki. Wiele pozycji w literaturze naukowej zwraca uwagę na znaczenie obecności rodziców w wychowaniu dziecka, obecności matki i ojca, którzy wprowadzają systematycznie poprzez proces wychowania młodego człowieka w specyfikę życia na wszystkich jego płaszczyznach. Matka wraz z dzieckiem od wielu lat wiedzie prym w życiu, w badaniach naukowych, w literaturze, w wielu różnorodnych publikacjach. Matka, wydając dziecko na świat, obdarza je bezwarunkową miłością i troską, a jej rola w wychowaniu dziecka i sprawowaniu nad nim opieki jest powszechnie znana. Warto zatrzymać się na chwilę nad rolą ojca. Zdaniem Jerzego Witczaka „obecność ojca w procesie wychowania jest nie tylko ważna i konieczna, ale praktycznie niemożliwa do zastąpienia. Ojciec bowiem dostarcza dziecku tych bodźców wzorów w jego rozwoju społecznym i moralnym, których matka nie może zupełnie lub w tak szerokim zakresie jemu oferować” (Witczak 1992, 16). Miłość ojcowska okazuje się różna od miłości matczynej i inaczej stymuluje rozwój dziecka. Ojciec wymaga od dziecka, aby spełniało jego oczekiwania, zmusza je do myślenia, uczy samodzielności, życia w społeczeństwie i wzbudza jego zainteresowanie światem. Miłość ojcowska rozwijana jest przez liczne czynniki, które związane są w znacznej mierze ze sposobami zachowania się dziecka. Ojciec stawia dziecku wymagania i docenia w nim te cechy, które wskazują, że dziecko będzie w stanie w przyszłości poradzić sobie z trudnościami (Witczak 1992, 16). Miłość ojcowska jest dla dziecka inspiracją i wyzwaniem, które nieustannie mobilizują dziecko do pracy nad sobą (Witczak 1992, 14).

Szczególnego znaczenia nabierają więzi osobowe między ojcem a dzieckiem lub dziećmi opierające się na zaufaniu. Dzieci zwierzają się ojcu ze swoich problemów i szukają u niego pomocy. Ojciec z kolei poświęca im swój czas i stara się go uatrakcyjnić, rozmawia z nimi, darzy je zaufaniem, po prostu chce przebywać z dziećmi, bo darzy je miłością. Ojciec zapewnia dziecku poczucie bezpieczeństwa i jest dla niego autorytetem, a przy tym sam także się rozwija (Baum 1996). „Autorytet ojca zależy od jego postawy i zaangażowania w wychowanie. Ojciec staje się autorytetem wtedy, gdy jest obecny i kiedy jest wzorem do naśladowania dla kształtującej się osobowości” (Półtawska 2001, 235).

Warto wspomnieć o wyjątkowej roli ojca, jaką pełni on w wychowaniu córki. Stanowi w jej oczach pierwszy wzór mężczyzny, ideał męskości. Dorastająca dziewczynka szuka u ojca akceptacji i dzięki niej w dużej mierze rozwija swoją kobiecość. Ojciec obok wzoru mężczyzny staje się dla niej autorytetem i najważniejszym doradcą. Dobry ojciec powinien być nie tylko wychowawcą i nauczycielem, ale przede wszystkim największym przyjacielem dziecka. Przyjacielem, któremu powierzyć można wszelkie tajemnice, troski, problemy, ale także radości i sukcesy. Dobry ojciec to także przyjaciel, który motywuje dziecko do działania, do pracy nad sobą. M. Trawińska (1997) zwraca uwagę, że dobry tata to taki, który interesuje się dziećmi i posiada czas, który przeznaczą na zabawę z dziećmi i wspólne rozmowy, obdarzając dzieci ciepłem i miłością. Powinien dbać o warunki społeczno-bytowe rodziny, a zarazem posiadać umiejętności egzekwowania powinności od siebie samego, jak i od pozostałych członków rodziny, głównie od dzieci. Dobry tata – ojciec musi stanowić autorytet, wskazywać dziecku właściwe wzorce i stanowić dla niego przykład. Istotne jest, aby troszczył się o przyszłość dzieci – ich wykształcenie i awans życiowy (Trawińska 1997, 195).

4. OBRAZ OJCOSTWA WE WSPÓŁCZESNYM ŚWIECIE

Z określeniem pojęcia ojciec wiąże się także termin ojcostwo. Wskazując na różnicę między tymi pojęciami, należy zauważyć, że pojęcie ojca wskazuje na pewien stan, fakt bycia nim. Natomiast termin ojcostwo zawiera w swej treści określone czynności podejmowane przez mężczyzn, na przykład: zapewnienie warunków materialnych, podejmowanie działań opiekuńczych, wychowawczych, przygotowanie dziecka do uczestnictwa w kulturze (Sosnowski 2011). Jerzy Witczak mówi o ojcostwie jako procesie nie mniej ważnym w wychowaniu rodzinnym niż macierzyństwo. „Ojcostwo (...) jest nie mniej trudne niż dobre macierzyństwo. Być bowiem współczesnym, dojrzałym ojcem – oznacza osiąść umiejętność poważnego przeorientowania swojego dotychczasowego życia (...) i ciągłego czuwania nad tym, aby towarzysząc wzrostowi i rozwojowi dziecka, nie zapomnieć o konieczności własnego wraz z nim dorastania” (Witczak 1992, 32).

Ksiądz prof. Bronisław Mierzwiński, będący niekwestionowanym autorytetem w dziedzinie badań nad ojcostwem, zauważył, że „Uchwycenie istoty ojcostwa wymaga analizy elementów składających się na to pojęcie. Refleksja dotyczy nie tyle rodzajów ojcostwa, jak gdyby była ich wielość, ile różnych aspektów jednego i tego samego ojcostwa ludzkiego. Wielość zaznacza się na płaszczyźnie koncepcji ojcostwa proponowanych przez różne dziedziny wiedzy ludzkiej oraz na płaszczyźnie konkretnej realizacji ojcostwa: jak je [ojcostwo] pojmuje i urzeczywistnia dany mężczyzna określanymi mianem ojca” (Mierzwiński 2012).

W literaturze spotyka się także termin „pedagogiczny model ojcostwa”, który oznacza zespół cech, właściwości indywidualnych: zewnętrznych i wewnętrznych ojca (zwłaszcza dotyczących jego zachowań werbalnych i instrumentalnych), relacji ojca

z innymi członkami rodziny (dzieci, żona), charakteru, okazywanych uczuć, określonych postaw w procesie wychowania dziecka. Pedagogiczny model ojcostwa obejmuje zainteresowanie i praktyczne zaangażowanie ojców w realizację procesu wychowania dzieci. Realizacja założeń tego modelu według Tomasza Sosnowskiego może odbywać się między innymi przez (Sosnowski 2014, 66) udział ojców w opiece nad dziećmi, w procesie ich wychowania, w organizowaniu im czasu wolnego, przygotowaniu do uczestnictwa w kulturze czy też w zabezpieczeniu materialnym dzieci i rodziny. Zaangażowani ojcowie uczestniczą w procesie wychowania społecznego i moralnego dzieci, tym samym wprowadzają dzieci w świat wartości ogólnoludzkich. Bycie dobrym ojcem to zainteresowanie i praktyczne zaangażowanie się w proces wychowania intelektualnego dzieci (interesowanie się ich postępami w nauce, ofiarowywanie im swojej pomocy, utrzymywanie częstych kontaktów z nauczycielami w szkole dzieci). To także tworzenie warunków i współuczestniczenie wraz z dzieckiem w procesie nabywania informacji z różnych dziedzin życia społecznego, kulturalnego, technicznego. Ojcostwo to także dowartościowywanie dziecka i stosowanie określonych systemów nagród, takich jak: aprobata i uznanie, pochwała słowna, objawy serdeczności, nagrody rzeczowe, pieniężne, przyjemności i dodatkowe atrakcje. Relacje ojców z dziećmi winny być przepełnione uczuciami miłości, serdeczności, ciepła. Te wszystkie działania będą mogły mieć miejsce w rodzinie, jeśli ojcowie stworzą dzieciom różnorodne możliwości spędzania czasu wolnego; zaangażują je do udziału w realizacji obowiązków domowych. Mężczyzna zaangażowany w życie rodzinne i wychowanie dzieci powinien budować układ partnerski z kobietą, żoną, a zarazem matką swoich dzieci.

Jacek Pulikowski wskazuje, że ojciec to mężczyzna „stworzony, by przewodzić i ochraniać. Dawać dobry przykład i przekazywać wzorzec męskości kolejnym pokoleniom. Ma okazywać opiekuńczość oraz kierować w dobrą stronę tych wszystkich, którzy od niego zależą. Ma im «ojcować», także wtedy, gdy pełni inne role – jako dyrektor, wójt, czy prezydent, bo ojcostwo to styl życia” (Pulikowski 2021). Do głównych funkcji ojca w rodzinie należą: samowychowanie do pełnienia tej życiowej roli, wybór matki swoich dzieci i troska o jej stały rozwój, założenie rodziny, zaplanowanie i udział w poczęciu, towarzyszenie w rozwoju dziecka do porodu oraz późniejsze w nim uczestnictwo, uczenie dzieci rozumienia świata i aktywny udział w ich wychowaniu, wprowadzanie potomstwa w świat dorosłych, stwarzanie atmosfery bezpieczeństwa i stabilności, przewodzenie rodzinie aż do wyjścia dziecka z domu (Pulikowski 1999).

Ojciec to mężczyzna, który ma kochać nie samochód, nie pracę, nie karierę, nie pieniądze, nie gadzety, ale ludzi – w pierwszej kolejności tych, którym ma ojcować. Ma więc kochać żonę (własną), dzieci, rodziców i teściów, a potem też innych ludzi – w tej właśnie kolejności (Pulikowski 2020). Ojcostwo uznawane jest nie tylko za fakt biologiczny, ale także za relację duchową.

Ojcostwo we współczesnym świecie uległo przeobrażeniu. Ojciec nie jest już silnym autorytetem, głową rodziny i niepodlegająca dyskusji wyrocznią. W socjologii od momentu większego udziału mężczyzn w opiece nad dzieckiem mówi się

o nowym ojcostwie (Szlendak 2012, 432). Nowi ojcowie to tacy, którzy opiekują się dziećmi, poświęcają im wolny czas. Jest to nowy model ojca, który nie korzysta z tradycyjnych wzorów wychowawczych starszych pokoleń, ale jest pełnoetatowym ojcem, opiekunem, mężem, pracuje zawodowo, utrzymuje rodzinę. Należy docenić rolę ojca i jego współczesny wizerunek, ponieważ czas spędzany z dzieckiem przez ojca jest dla niego niezmiernie ważny.

Ojcostwo jawi się dzisiaj bardziej jako służba dzieciom. Stąd też trzeba mówić nie tyle o funkcji czy roli ojcowskiej, odtwarzanej z pokolenia na pokolenie, ile raczej o misji i powołaniu, które domaga się osobistego zaangażowania, woli zmagania się z sobą, prawdziwej męskiej, twórczej postawy oraz powrotu do duchowości i religijności (Augustyn 2003, 22).

Nowe ojcostwo polega nie tylko na zaangażowaniu się mężczyzny w materialny aspekt funkcjonowania rodziny, a więc jej utrzymanie, ale także na zaangażowaniu się w emocjonalną sferę jej funkcjonowania. Współcześni ojcowie to mężczyźni przepełnieni rodzicielskimi uczuciami, ciepłem i troską o swoich najbliższych. Rodzina jest dla nich najcenniejszym życiowym dobrem.

ZAKOŃCZENIE

Miłość ojcowska okazuje się być niezbędna w procesie kształtowania się młodego człowieka, w procesie wzrastania dziecka do świata wartości i do życia społecznego. Brak jednego z rodziców, matki lub ojca, negatywnie wpływa na proces wychowania dziecka i zaburza właściwe funkcjonowanie rodziny. Ojciec okazuje się być największym autorytetem w życiu dziecka, pod warunkiem, że aktywnie stara się w nim uczestniczyć, pokazuje mu świat i jest najważniejszym z życiowych nauczycieli. Jerzy Witczak stwierdza, że „Ojcostwo więc – dobre, mądre życiowo, oddziałujące w sposób dalekowzrocznie przemyślany i odpowiedzialny – jest nie mniej trudne niż dobre macierzyństwo. Być bowiem współczesnym, dojrzałym ojcem – oznacza posiadać umiejętność poważnego przeorientowania dotychczasowego życia, zdobyć się na wysiłek samokontroli i ciągłego czuwania nad tym, aby towarzysząc wzrostowi i rozwojowi dziecka, nie zapomnieć o konieczności własnego wraz z nim «dorastania»” (Witczak 1992, 26). Ojcowie odgrywają istotną rolę w życiu dzieci. Stają się dla nich bohaterami, życiowymi przewodnikami, wychowawcami, nauczycielami, przyjaciółmi. To ojciec uczy dziecko, jak być dobrym człowiekiem i żyć zgodnie z właściwym systemem wartości, jak osiągać stawiane sobie cele. To ojciec ukazuje, że jedynie poprzez ciężką pracę można realizować własne marzenia i osiągać sukcesy. Ojciec uczy dziecko kierowania własnym życiem i umiejętności podejmowania decyzji. Ojciec uczy dziecko życia. Przy tym nieustannie kształtuje i rozwija także własną osobowość, ponieważ dziecko i kontakt z nim każdego dnia daje mu możliwość poznawania coraz to nowszych sposobów spędzania czasu wolnego i odkrywania świata.

Podsumowując, posłużę się słowami Georga Herberta: „Jeden ojciec znaczy więcej niż stu nauczycieli” (Nowak 1998). Cytat ten w pełni oddaje znaczenie ojca w życiu każdego człowieka. Nikt i nic nie jest w stanie przekazać tylu wartościowych lekcji dziecku co jego ojciec.

BIBLIOGRAFIA:

- Augustyn, Józef. 2013. *Ojcostwo. Aspekty pedagogiczne i duchowe*. Kraków: WAM.
- Baum, Mirosław. 1996. Samotne rodzicielstwo. *Edukacja i Dialog*, 6/(96), 27-29.
- Bakiera, Lucyna i Barbara Harwas-Napierała. 2016. *Wzory osobowe w rozwoju człowieka*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Baker, Robin i Elizabeth Oram. 2001. *Wojny dziecięce. Macierzyństwo, ojcostwo i waśnie rodzinne*, tłum. Tadeusz Chawziuk. Poznań: Wydawnictwo Rebis.
- Beck-Gernsheim, Elisabeth. 2002. *Reinventing the Family: In Search of New Lifestyles*. Cambridge: Polity Press.
- Cichosz, Mariusz. 2014. *Pedagogika społeczna. Zarys problematyki*. Kraków: Wydawnictwo Impuls.
- Danilewicz, Wioletta. 2010. *Rodzina ponad granicami. Transnarodowe doświadczenia wspólnoty rodzinnej*. Białystok: Wydawnictwo Trans Humana.
- Farnicka, Marzanna. 2013. *Między wyborem a przymusem. Rodzina a sposób radzenia sobie w różnych sytuacjach życiowych*. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Jabłoński, Arkadiusz, Małgorzata Szyszka i Dorota Gizicka. 2014. *Współczesna rodzina polska. Przemiany, zagrożenia i wyzwania*. Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski.
- Jasińska, Ewa. 2014. Wzorzec osobowy, wzór osobowy. W: *Encyklopedia katolicka*, red. Edward Gigilewicz, t. 20, 1116. Lublin: Wydawnictwo Towarzystwo Naukowe KUL.
- Kawula, Stanisław, Józefa Brągiel i Andrzej W. Janke. 2014. *Pedagogika rodziny, obszary i panorama problematyki*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Kwak, Anna. 2007. *Rodzina w dobie przemian. Małżeństwo i kohabitacja*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie ŻAK.
- Matyjas, Bożena. 2009. Pedagogika społeczna i rodzina – obszary badań. W: *Pedagogika społeczna*, t. 2, red. Ewa Marynowicz-Hetka, 505-517. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Nowak, Krzysztof. 1998. *Leksykon złotych myśli*. Warszawa: Wydawnictwo „Książka i Wiedza”.
- Ogryzko-Wiewiórska, Mirona. 2001. Rodzina w oczach młodego człowieka. W: *Rodzina współczesna*, red. Maria Ziemska, 116-123. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Olbrycht, Katarzyna. 2014. *O roli przykładu, wzoru, autorytetu i mistrza w wychowaniu osobowym*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.

- Ossowska, Maria. 1992. *Wzór demokratyczny*. Lublin: Wydawnictwo Daimonion.
- Póltawska, Wanda. 2001. Płciowość jako dar i zadanie. W: *Oblicza ojcostwa*, red. Dorota Kornas-Biela, 21-27. Lublin: TN KUL.
- Pulikowski, Jacek. 1999. *Warto być ojcem. Najważniejsza kariera mężczyzny*. Poznań: Inicjatywa Wydawnicza Jeruzolima.
- Pulikowski, Jacek. 2020. *4 funkcje mężczyzny*. Nowy Sącz: Wydawnictwo RTCK.
- Sobecki, Mirosław. 2016. Rodzinne uwarunkowania kształtowania tożsamości. *Pedagogika Społeczna*, 1(59), 125-136.
- Sosnowski, Tomasz. 2011. *Ojciec we współczesnej rodzinie. Kontekst pedagogiczny*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Sosnowski, Tomasz. 2014. Pedagogiczny model ojcostwa – konstrukt teoretyczny. *Dziecko krzywdzone. Teoria, Badania, Praktyka*, 13(3), 56-73.
- Szlendak, Tomasz. 2012. *Socjologia rodziny. Ewolucja, historia, zróżnicowanie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Trawińska, Maria. 1997. *Bariery małżeńskiego sukcesu*. Warszawa: Spółdzielnia Wydawniczo-Handlowa Książka i Wiedza.
- Witczak, Jerzy. 1992. *Ojcostwo bez tajemnic*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych.
- Wojciechowska-Charlak, Barbara. 2005. Rodzina jako środowisko wychowawcze. W: *Między praktyką, a teorią wychowania*, red. Teresa Elżbieta Dąbrowska i Barbara Wojciechowska-Charlak, 139-152. Lublin: Wydawnictwo UMCS.

Źródła internetowe:

- Internetowa Encyklopedia PWN. 2021. Dostęp: 27.07.2021. <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/wzor-osobowy;3999283.html>.
- Mierzwiński, Bronisław. 2012. *Wychowanie do ojcostwa*. Dostęp: 29.10.2021. <http://www.fidesratio.org.pl/files/plikipdf/mierzwinski1.pdf>.
- Pulikowski, Jacek. 2021. *Ojcostwo to styl życia*. Dostęp: 29.10.2021. <https://www.ekai.pl/jacek-pulikowski-ojcostwo-to-styl-zycia/>.